

ОКЛОПНЕ ЈЕДИНИЦЕ И БОРБА ПРОТИВ ЊИХ

Неоспорно је да данас у армијама водећих светских сила оклопне јединице претстављају основну ударну снагу копнене војске и главни су носилац маневра. Заправо оне су још крајем Другог светског рата постале врло значајан фактор. Тенк је као борбено средство тријумфовао на многим бојиштима прошлог рата, штитећи оклопом пешадију и водећи је за ватром артиљерије и авијације кроз противничку одбрану. Стабилност одбране се и тада мерила првенствено њеном способношћу да се одупре масовном нападу тенкова, а противтенковска одбрана задавала је много брига командантима свих степена.

Данас, када се предвиђа широка употреба нуклеарних борбених средстава, улога оклопа нагло се повећава. Неки војни теоретичари после првих бачених нуклеарних бомби на Хирошиму и Нагасаки, претсказивали су опадање улоге оклопних јединица и деградацију тенка као борбеног средства. Међутим, касније се стало на становиште да ће човек на војном пољу, заштићен јаким оклопом, лакше одолевати рушилачкој снази нуклеарних експлозија и лакше савлађивати препреке настале радијацијом. Многи опити су показали да је тенк најотпорније борбено средство на нуклеарно дејство. Отуда је за последњих неколико година и улога оклопних јединица толико порасла да су оне, у великим армијама света постале основни род у саставу копнене војске.

Међутим, ако се посматра улога оклопних јединица у малим армијама, поготову оних земаља које се спремају за одбранбени рат и које ће дејствовати на јаче испресецаном и планинском земљишту, долази се до закључка да ће главна снага копнене војске ових армија и даље остати пешадија.

Тенк као борбено средство већ је достигао, по основним компонентама, висок степен развоја. Сви тенковски стручњаци у свету се слажу да тенковска техника, која је усавршена после Другог светског рата, углавном одговара савременим условима ратовања. Природно је што се пред савремени тенк постављају и нови захтеви: сигурнија заштита од радијације и топлотног дејства, тежа пробојност, могућност прецизног гађања из покрета, прецизна гађања ноћу и слично. У томе су већ и постигнута знатна побољшања. Али, што се тиче дебљине оклопа, ту се углавном стало на 200 мм као крајњој

граници. Повећањем дебљине оклопа повећава се тонажа, а тиме и силуэта, чиме се опет смањује маневарска способност тенка. Истраживања су усмерена на проналажење бољих и лакших челика односно легура чија би отпорност била знатно већа од челика који се данас користе. Такав тенк би имао мање димензије, а веће маневарске способности и отпорност.

Што се тиче наоружања савременог тенка, и ту су могућности, што се класичног наоружања тиче углавном исцрпене. Два до три митраљеза дају тенку велику ватрену моћ. Противавионски митраљези калибра 12,7 или 14,5 мм, којима су наоружани савремени тенкови, повећавају густину ватре осталих митраљеза и њену моћ. Они истовремено претстављају солидно средство непосредне противавионске заштите. Значи, ангажовањем свих митраљеза, тенк може да оствари брзину гађања од близу 1.000 метака у минуту на отстојању од 10 па до 700 метара, а по фронту у зони од 50—100 метара. Овим се постиже густина ватре од 10—20 зрна на дужни метар у једном минуту. С обзиром на то да је посада тенка заштићена и може да нишани, ова ватра има велику убитачну снагу. Артиљериско оруђе којим је наоружан савремени тенк има почетну брзину 1.000—1.100 м/сек што му омогућује постизање великог брисаног домета артиљериске ватре и прецизно гађање на даљинама од 20 па до — 2.000 м. Његова практична брзина гађања, за краће време, износи од 10—15 граната у минуту, што значи да у зони ширине до 100 м може да оствари такву густину ватре, која је довољна да делимично неутралише живу силу и ватрена средства у рововима пуног профила. Да ли ће се шта мењати у наоружању савременог тенка? Повећање броја митраљеза тешко да долази у обзир, јер и са досадашњим бројем највише за један час интензивног дејства може да избаци 30.000 метака или 120 сандука, чија укупна тежина износи 1,5 тону. Очигледно је да се и оволико муниције не може носити у једном тенку, а да се не повећају његове димензије. Слична је ствар и са топом. Највећи типови савремених тенкова носе до 60 граната, а њих је практично могућно избацити за 12—14 минута. Попуна тенкова муницијом предвиђа се на 5—10 часова, што значи да тенк просечно може да троши 6—12 граната на час. Немогуће је повећати број граната које носи тенк а да се не повећају његове димензије и тонажа. Из истог разлога се не може ићи даље ни у повећању калибра оруђа. Сада се стало на највећем оруђу од 122 мм. Мањи калибри до 90 мм такође су некорисни јер им је пробојна моћ мала. Значи, и на усавршавању артиљериског оруђа тенка могућности су углавном исцрпене. Тешко да се ту може шта учинити а да се не наруши већ установљена хармоничност осталих фактора који чине тенк савременим борбеним средством. Разматране су могућности замене типа оруђа неким другим — ракетним, на пример (пошто бестрзајно оруђе уопште не долази у обзир за ове сврхе). Ракетно оруђе, које може бити вишецевно, може се монтирати на куполи, али не и у куполи. С друге стране, тешко да је могућно решити проблем ношења ракетне муниције и пуњења оруђа.

Једино на шта се може рачунати у будућности јесте да тенковско оруђе користи нуклеарне гранате. То је, по свој прилици, теоретски решено, али има и других потешкоћа, од којих је основна релативна ограниченост производње нуклеарних пројектила.

У погледу усавршавања осталих компонената савременог тенка, потребно је напоменути да ни ту не постоје неограничене могућности. Уређаји за ноћно кретање и гађање на принципу осветљавања помоћу инфрацрвених зрака, још су недовољно усавршени да би се на њих могло озбиљно рачунати у догледно време. И уз њихову примену, дејство тенка ноћу је, бар засада, доста ограничено. И даље ће рефлекторско осветљавање бити ефикасније. Савремени тенкови се усавршавају нарочито за савлађивање водених препрека, противтенковских ровова и минских поља. Најновији модели транспортера па и тенкова великих сила опремљени су уређајима који им омогућују амфибиско кретање (по води се крећу знатно спорије). Поред тога, оклопне јединице располажу тенковима — мостовима за брзо савлађивање ровова, тенковима са специјалним уређајем за брзо отварање пролаза у минским пољима као и тенковима-извиђачима за брзо и сигурно откривање минских препрека.

Основни принцип употребе тенкова данас је: деконцентрација, дубок и маскиран распоред у полазним рејонима, али зато брз, концентричан и масован удар на непријатељску одбрану који се врши за ватреним класичним или нуклеарним ударом артиљерије и авијације. Овако се дејствује док се не разбије први браниочев оперативни а некад само тактички борбени ешелон, после чега наступа гоњење рашчлањеним порецима и широким фронтом. Значи, опет се врши деконцентрација. Даље, треба имати у виду да тенкови више не дејствују „огољено“ за време борбе по дубини како је то раније био случај, када се пешадија која се налазила у саставу оклопних јединица кретала у камионима или транспортерима на точковима, те није могла непрекидно да прати тенкове. Отуда се дешавало да се тенкови за време гоњења одвоје од осталих јединица, па често изиђу из домета артиљерије која их подржава, те су били принуђени да ломе непријатељски отпор по дубини ватром сопственог наоружања. Ово је проузроковало велике губитке нарочито када се долазило у сукоб са браничевим противтенковским средствима, у првом реду са противтенковском артиљеријом. Данас се ситуација у том погледу изменила. Пешадија оклопних дивизија налази се у оклопљеним транспортерима-гусеничарима и може непосредно да садејствује са тенковима у свим приликама. Транспортери су тако подешени да пешадија може из њих успешно да осматра и користи своје наоружање, тј. да води борбу. Овим је борбена способност оклопних јединица подигнута на далеко виши степен у односу на прошли рат, а тиме и брзина напредовања, што је опет омогућило да се операције изводе на већој дубини. Пешадија која сада наступа заједно са тенковима омогућује брже савлађивање природних и вештачких препрека, а напад на противтенковске отпорне тачке и упоришта неће се више изводити тен-

ковима већ пешадијом уз подршку артиљериске и тенковске ватре. Оклопна пешадија сада може да врши обимнија извиђања по фронту и дубини, чиме се избегавају заседе, изненадна налетања на пт упоришта и слично.

Досадашње разматрање имало је за циљ да се добије јасна и реална претстава о савременим оклопним јединицама, да се уоче њихова преимућства и слабости како би се на основу тога могла организовати против њих успешна борба. Као закључак из овога дела треба истаћи да оклопна техника у свом усавршавању није отишла тако далеко да би средства противтенковске одбране, примењивана у другој половини прошлог рата, требало сматрати потпуно немоћним. Реке, потоци, противтенковски ровови, шуме, мочваре и јако испресецано земљиште, ограничаваће, успоравати и каналисати дејство оклопне технике, а тиме ће се стварати повољни услови за успешну употребу у борби против ње противтенковских средстава и слабијих квалитета. Бокови и гусенице су и даље „Ахилова пета“ тенкова против тенковска оруђа за која се сматрало да су застарела још крајем прошлог рата. За савремену оклопну технику велики је проблем снабдевање горивом и муницијом, те ако се оно омета њихова ће ударна снага бити знатно смањена. Слободно се може рећи да, ако се уоче све слабости савремених тенкова и ако се то правилно искористи, свако противтенковско средство може бити ефикасно.

Са друге стране, масовније ангажовање оклопне технике у будућем рату и усклађеност њенога дејства са атомским експлозијама уз и примену неких нових тактичких поступака, намеће потребу да се преиспитају до сада важећи принципи борбе против оклопне технике.

*
* *

Пред крај прошлог рата у борби против оклопне технике, учећи се једне од других, зараћене стране су дошле до заједничког закључка, а то је да борба против тенкова мора бити постављена на ширу основу, да се у њој ангажују сви родови копнене војске и авијација, тј. да ова борба треба да постане масовна и свеобухватна. Сви су били јединствени у томе да пешадија као основни род копнене војске треба да има средства личне противтенковске заштите у коју сврху су Немци и Совјети имали у пуковима чете пт пушача, а у батаљонима водове. Код Совјета се у ту сврху широко користе ручне бомбе и боце са запаљивом течностју. Немци, почевши од 1943 године, почињу да производе ручне пт бацаче (панцершрек) који дејствују на реактивном принципу а Англо-Американци своје базуре.

Што се тиче организације противтенковске одбране у оквиру ратишта и одређивања на које борбено средство треба да падне тежиште противоклопне борбе, ту разликујемо две концепције. Према првој, чији су протагонисти били Совјети, Немци, па донекле и Британци, тежиште пада на противтенковску артиљерију. Калибар и

пробојна снага ове артиљерије су расли упоредо са јачањем оклопа тенковске технике да би се на крају рата зауставили на 88 мм (код Немаца) и 100 мм (код Совјета). Противтенковска артиљерија је уствари свој задатак часно извршила. Она је успела да уништи у просеку око 70% од укупног броја уништене оклопне технике на Источном фронту. У појединим кампањама (биткама) проценат је био већи и пео се на 80%.¹⁾ Американци су тежиште борбе против тенкова бацали на самоходну пт артиљерију која прима улогу основног противтенковског средства, али предвиђају и веће ангажовање сопствених тенкова. Пред крај рата тј. у периоду кад су углавном дејствовали офанзивно како у оперативним тако и тактичким размама, коначно долазе до закључка да је тенк у оквирима копнене војске најпогодније противоклопно средство и да на њега треба да падне тежиште. То се и касније прихвата као званично правило.²⁾ У основи прве концепције лежи економски фактор. Ако се изврши анализа свих значајнијих бојева и великих битака, доћи ће се до закључка да су Немци и Совјети у принципу избегавали директне сукобе тенковских маса — односно тенковске битке. Видимо да Немци још 1941 године пред Москвом, када су били принуђени да одбијају јаче совјетске тенковске противнападе, пребацују на овај део фронта близу 80% пт артиљерије која се налазила у саставу РВК, а такође извлаче и пав оруђа из западне Европе и пребацују их на овај део фронта.³⁾ Такође су у прву серију произведених нових оруђа 75 мм ПАК (четири дивизиона по 12 оруђа) послали фон Боку пред Москву. И у великим биткама у којима су узеле учешће хиљаде тенкова, као што је била Курска, на пример, тежиште борбе против тенкова примила је артиљерија која их је везивала фронтално, док су тенкови коришћени за маневар и удар у откривене бокове.⁴⁾ Инсистирајући на економском фактору, који је увек актуелан (за Американце,

1) Према писању маршала Воронова („Совјетска артиљерија у великом отаџбинском рату“ Москва 1946, стр. 10), у Стаљинградској бици артиљеријом је уништено око 80% од свих уништених немачких тенкова.

2) Чињеница је да су на Западном фронту амерички тенкови понели главни терет борбе против немачких тенкова, како у нападу тако и одбрани. у Арденској противофанзиви у теснацу крај Динана, Мантојфлови тенкови су заустављени тенковима 2 оклопне дивизије.

3) Немци су још раније, приликом разраде своје доктрине узели за основу теоретске концепције Ајмансбергера који је сматрао да је противтенковско оруђе најпогодније противтенковско средство. Ајмансбергер је своју теорију базирао на статистичким подацима из Првог светског рата према којима је од 1.000 уништених британских тенкова само 3% уништено осталим средствима (20 пт минама, 4 пт пушкама и ручним бомбама, 6 тенковима — свега 30) а 97% артиљериским оруђима (970 тенкова). Узимајући ово у обзир, Немци су придавали велики значај противтенковској артиљерији, тако да је свако треће оруђе од целокупне њихове артиљерије са којом су ушли у Други светски рат, било противтенковско (од укупно 31.223 оруђа којима су располагали у септембру 1939 г., 12.830 било је противтенковских).

4) Према совјетским подацима, у Курској бици артиљеријом је уништено преко 60% тенкова на обе стране (од укупно уништених) осталих 40% свим другим средствима (највише тенковима).

с обзиром на њихов економски потенцијал није био тако важан), Немци и Совјети нису ишли на просту аритметичку замену скувих противоклопних средстава већим бројем јефтиних.⁵⁾ Ако би се ишло овом аналогijом, онда се исплати да се за уништење једног тенка ангажује и 100 базука. Јер, и њихова заједничка производња вишеструко је јефтинија од производње једног тенка. Али се на то није смело ићи јер се морало водити рачуна и о људима, као и томе да противтенковска средства морају бити и поуздана, да се у свакој ситуацији може на њих рачунати, а не само у идеалним приликама. Јер, у погодним условима за употребу тенкова и при њиховом масовном нападу, они се не могу зауставити мало ефикасним пт средствима. Отуда се и ишло на пт оруђа која су била сличног калибра као и оруђа на одговарајућим тенковима. Овим се постигло то да се у дво-боју између пт оруђа и тенка искључи све друго наоружање сем тенковског. То је већ био сукоб скоро равноправних противника. Артиљерци су недостатак оклопа замењивали дубоким укопавањем, добрим избором положаја и прецизним гађањем. Отуда се противтенковско оруђе у прошлом рату показало не само ефикасним него и врло живљавим. Према неким анализама које су вршили совјетски артиљерски стручњаци (Глубоков), у одбранбеним операцијама губици у противтенковским оруђима приближавали су се броју уништених непријатељских тенкова. Ово убедљиво говори да је пт оруђе стварно равноправан и озбиљан противник тенку, а да се ова концепција противтенковске борбе са тежиштем на пт артиљерији показала врло економичном.

Познато је да су Немци, када их је нужда нагнала, када њихова индустрија није била у стању да производи довољан број противтенковских оруђа и самохотки, покушали да масовном употребом ручних бацача (панцершрек), које није било тешко произвести, зауставе противничке тенкове. Али жељени циљ није постигнут. Ова средства нису могла да зауставе тенкове. „На хиљаде панцершрека лежало је поред друмова Помераније, а совјетски тенкови су надирали према Берлину“ — писао је командант 9 немачке армије Теодор Бусе. Ово смо истакли због тога да би се видео развој противоклопне борбе, да би се уочиле добре и лоше стране већ примењиваних средстава, принципи њихове употребе.

*

* *

Како се данас у свету гледа на проблем противтенковске борбе? Код великих армија засићених оклопном техником које располажу нуклеарним наоружањем, и са великим економским потенцијалом, овај проблем се поставља у другој форми него код малих

⁵⁾ Према разматрању поменутог Ајмансбергера, једно оруђе може да уништи три тенка. Примењујући исти метод прорачуна, касније су неки покушали да докажу да и три базуке могу исто тако да униште тенк, што је пракса прошлог рата демантовала и доказала да се не смеју правити оваква уопштавања.

армија које све то немају. Али ни „велики“ не запостављају тај проблем. Сви инсистирају на свеобухватности противоклопне борбе, стим што једне армије (снаге Варшавског пакта) имају тежиште на противтенковској артиљерији, а армије Атлантског пакта на тенковима. Први придају економском фактору велики значај, а Запад, изгледа, мањи. Они и даље тенк сматрају најпогоднијим противоклопним средством. Јер, неоспорно је да тенк претставља удобно и врло ефикасно борбено средство врло великих маневарских способности и погодно за командовање. Што се тиче личних средстава за противоклопну борбу, и једни и други располажу великим бројем ручних пт бацача којима су наоружани сви родови копнене војске. И пратећа артиљерија, коју сачињавају бестрзајна оруђа, прима на себе део задатака противоклопне борбе.

Принцип противоклопне борбе армија великих сила није питање које овде разматрамо. За нас је интересантно да размотримо како ће се решавати питање противоклопне борбе у армијама малих земаља које располажу слабијом оклопном техником, па и са мање противтенковске артиљерије, али чије ће се дејство одвијати на земљишту са таквим орографско-хидрографским склопом, које ограничава и каналише масовну употребу оклопне технике. Ако би ове армије водиле свеобухватан, интегралан рат на целој територији, не поштујући конвенционалне фронтоне, већ буду тежиле да иду у „клинч“ са непријатељем, да га ударају из непосредног додира, да се затим брзо одлепљују и поново изненадно нападају са блиских отстојања, да теже изломљеним фронтонима и нападима са фронта и из позадине на целокупан борбени распоред противника, онда и њихова концепција противоклопне борбе мора имати посебно обележје и мора се разликовати од армија великих сила.

Противоклопна борба у овим армијама имаће изразито масован карактер, а у те сврхе ће се ангажовати сва расположива средства, где нарочито место треба да заузму приручна средства (масовна рушења комуникација, плавења, изазивање пожара, флаше са запаљивим материјалом, ручне бомбе). Овде можда не би било целисходно да се унапред одређује на које средство противоклопне борбе треба да падне тежиште. Далеко је корисније да се правовремено упозна целокупно људство са добрим и лошим странама савремене оклопне технике, као и са могућностима сопствене противоклопне технике, па да се на основу тога, зависно од сваке конкретне ситуације, баци тежиште на оно борбено средство које ће у датом моменту и одговарајућим временским и земљишним условима дати најбоље резултате. Природно је да ће код ових армија економски фактор бити стално актуелан, што намеће потребу да се скупа борбена средства као што су, на пример, тенкови ангажују за ове сврхе рационално, у нарочито повољним и неопходним условима. Борбу против оклопне технике у овим армијама треба тако изводити како би се непријатељу наметнули неповољни услови борбе, у којима ће његова оклопна техника бити коришћена ограничено, чиме се он лишава свог основног пре-

имућства — бројног и техничког. Чим се непријатељ среди и почне организовано да дејствује и намеће своју вољу, треба дејствовати еластично и супротстављати му се тако да се избегне силаина његовог удара, а нападати га тамо, где ће он бар привремено бити инфериорнији. То практично значи да му се фронтално треба супротстављати лакопокретним — оклопним јединицама уз широку примену запречавања и упорнијом одбраном насељених места, природних препрека и теснаца. Нападе изводи и тамо где су, бар за извесно време, непријатељске снаге раздвојене, и нападати и уништавати транспортне горива и муниције који снабдевају оклопне јединице. Дакле, треба створити за непријатељску оклопну технику такве услове дејства, да је она на целој операциској просторији, односно целој територији, подвргнута сталном уништавању и исцрпљивању, да се из дана у дан „топи“, спутава и руши њена ударна моћ и коначно доведе у услове погодне за уништење. Неоспорно је да ће и армије малих земаља морати да воде противоклопну борбу и у таквим условима у којима ће непријатељ, бар за одређено време, испољавати иницијативу и наметати своју вољу. Али о томе ће касније бити говора.

Како се поменути принципи могу остварити у пракси?

Организацији извиђања непријатеља, односно његове оклопне технике треба посветити нарочиту пажњу и утврдити: њен састав, јачину и начин употребе оклопних снага (да ли се користе у првом борбеном ешелону или не, правци дејства главних снага итд.). За прикупљање оваквих података нарочито ће долазити до изражаја извиђачке групе, као и подаци које прикупљају партизанске и друге јединице које дејствују у непријатељској позадини. На основу проучавања расположивих података, као и на основу процене сопствених снага, могућности противоклопне борбе и карактера земљишта, доноси се одлука каквим степеном упорности ће се бранити поједине линије, земљишни објекти и правци. У основи ове одлуке треба да лежи идеја како се мисли организовати противоклопна одбрана, односно на које средство противоклопне одбране треба да падне тежиште. Јер, данас више него икада раније код свих армија а нарочито малих и на сваком земљишту доступном тенковима, могућности извођења успешне одбране првенствено се морају мерити могућностима успешне противоклопне борбе. То је правило савременог ратовања. *Значи, костур савремене одбране на земљишту доступном тенковима сачињаваће противоклопна борбена средства и противоклопне природне и вештачке препреке усклађене са дејством свих средстава.* Остали елементи одбране ће се ускладити и прилагодити првима. Отступање од овога правила могућно је само у случају да нападач не располаже оклопном техником или је има у мањем броју, што ће бити изузетак и карактеристично за поједине правце тешко доступне тенковима и одбрану на јако испресецаном земљишту. Приликом одбране земљишне зоне која је по целом фронту и дубини погодна за употребу оклопне технике и која нема озбиљних природних препрека, које би успоравале или ограничавале њено дејство, тешко се може говорити

о организацији стабилне и упорне одбране на тој зони, одбране која би сломила напад непријатељске оклопне технике. У оваквим условима вођења одбране мале армије недовољно опремљене савременом противоклопном техником могу себи за циљ да поставе слабење ударне моћи непријатеља, развлачење његових снага и средстава и стварање погодних услова да се у некој погоднијој зони по дубини зада нападачу одлучујући ударац.

Противоклопна одбрана овакве зоне, а тиме и одбрана у целини, мора бити масовна еластична и мобилна, стим да се врше изненадни препаци на складишта горива, транспорт горива и муниције и друге врсте диверзија.

Прво што треба предузети у оваквим условима одбране то је организација напада на непријатељску оклопну технику док се ова налази у рејонима прикупљања или полазним рејонима. Нападе треба изводити мањим јуришним противоклопним одредима или групама, наоружаним претежно ручним пт бацачима, запаљивим противтенковским бомбама, односно флашама са запаљивом смешом, аутоматима и пушкомитраљезима. Приликом организовања оваквих напада треба имати у виду да су се услови за извођење оваквих дејстава изменили у односу на минули рат. Изменом ових услова усавршена су извијачка средства (радари, уређаји са инфрацрвеним зрацима и друго), а врши се и далеко солидније обезбеђење. Оклопна техника у рејонима прикупљања распоређује се тако како би је тешко било изненадити. Око рејона прикупљања истурају се јаке претстраже и инсталирају алармни уређаји.

Али и поред свега тога, оваква дејства нису неизводљива. Не запостављајући значај технике, човек у рату игра прворазредну улогу — његова сналажљивост, упорност, психологија и физичка снага. Но једно треба имати у виду: ма како противник био предострожан, свестраном и детаљном анализом његових поступака откриће се његове слабе стране које треба максимално користити. У овоме се и састоји снага субјективног фактора, који нарочито треба да дође до изражаја у оваквим приликама. Природно је што се за овако деликатна дејства људство мора правовремено припремити и обучити. Њега треба детаљно упознати са непријатељевом оклопном техником и њеним лошим странама, са устаљеним поступцима које он најчешће примењује у рејонима прикупљања (принцип распореда оклопне технике и мере обезбеђења), режим у коме му живе трупе (када узимају оброк, одмор, смена страже и друго). Поред тога, ово људство треба специјално обучити за извођење ноћних и дејстава по лошем времену, у успешном коришћењу земљишта, нарочито ноћу и у вођењу блиске борбе без употребе ватреног оружја.

Нападе треба изводити ноћу и то када су мрачне и кишовите или по густој магли.

Оваква акција ако се добро организује и успешно изведе, може дати огромне резултате, и допринети противоклопној одбрани често више него и велики број модерних противоклопних борбених сред-

става. Примери из нашег Народноослободилачког рата то најбоље потврђују.

Из изложенога се види да су оваква дејства врло деликатна и захтевају спретност, обученост и храброст, те намећу потребу право-временог увежбавања.

Одбрана испред предњег краја (ако се благовремено организује), као и по дубини, мора базирати на јаким противоклопним одредима и запречавању.⁶⁾ На њему се у зони испред предњег краја не може много инсистирати јер је то тешко изводљиво, пошто се све препреке могу лако заобићи. Овде се успешно може примењивати принцип противоклопне борбе помоћу заседа, о чему ће касније бити говора. Уствари, ако се организује одбрана на оваквом земљишту, нека изразита граница између претпоља и главне одбранбене зоне не би ни постојала. На одбрани предњег краја не може се нарочито инсистирати и зато што би била потребна бројна противоклопна средства. Одбрана на предњем крају треба да има задатак да умањи силину удара нападачеве оклопне технике, да успори његово надирање, каналише дејство по одређеним правцима и тако створи својим противоклопним одредима повољније услове да ступе у дејство. Испред предњег краја и по дубини на појединим деловима фронта, погоднијим за одбрану, треба извршити противоклопна запречавања, постављањем дубоких минских поља, а ако услови дозвољавају, изградом и других врста препрека (ровова, стубова итд). Иза ових препрека организоваће се четни, односно батаљонски противоклопни рејони. Костур ових рејона треба да сачињава пратећа артиљерија, укупана самоходна оруђа или тенкови и уређаји за пт ракете ако их има. Поред тога, ови рејони треба да буду засићени ручним бацачима, митраљезима и осталим пешадиским наоружањем. Противтенковска моторизована оруђа, нарочито тежа, начелно не би требало укључивати у ове рејоне, јер их је тешко извући. Рејоне у целини треба организовати за кружну одбрану и изградити по систему ровова са саобраћајницама и склоништима за живу силу и наоружање.

У дубини дивизиске одбранбене зоне формирају се противоклопни одреди чији ће број зависити углавном од ширине фронта који дивизија брани. Одред у целини мора да буде моторизован и то претежно на гусеницама. Његов састав начелно би могао да буде: батерија или дивизион самоходних оруђа, до чете тенкова, чета инжињерије са минама и експлозивом, два вода до чете пешадије од којих би најмање два вода обавезно били наоружани ручним бацачима, вод пламенобадача и батерија самоходне артиљерије за подршку (хаубице 105 мм). За ове одреде треба планирати већи број линија развоја по фронту и дубини. Њих треба правовремено уредити и ускладити са дејством осталих снага а нарочито артиљерије и авијације. Ове одреде треба распоређивати по специјално уређеним и маскираним

⁶⁾ Овде се користе два термина: „јуришни противоклопни одред“ састављен од специјално обучених пешака, и „противоклопни одред који је здруженог карактера али чију основу чини самоходна артиљерија“.

рејонима на дубини 10—15 км од предњег краја (ако дивизија брани шири фронт од 30 км, онда дубље).

Позади рејона размештаја противоклопних одреда организује се дивизиска (бригадна) линија прихвата која би се опет састојала од противоклопних отпорних рејона. У ове рејоне треба укључити, поред осталих средстава, и већи део моторизоване противтенковске артиљерије.

Артиљерија за подршку посела би ватрене положаје на дубини која одговара њеном домету. Батерије ове артиљерије треба снабдевати са 4—8 ручних бацача и пушкомитраљезима, а и противтенковским минама. Помоћу ових средстава као и својим сопственим, батерије ће организовати самоодбрану и тако ће сачињавати посебан елемент противоклопне одбране.

Као посебан елемент противоклопне борбе могу се формирати журишни противоклопни одреди који би се задржали у непријатељској позадини и дејствовали би по принципу заседа, или вршили нападе на нове рејоне прикупљања непријатељске оклопне технике.

У оваквим условима одбране не би било целисходно формирати тенковску резерву у оквиру дивизије. Иначе, ако би се формирала, и она би сачињавала посебан елемент противоклопне борбе.

Насељена места у дивизиској одбранбеној зони треба организовати за противоклопну одбрану на тај начин што би се у њима вршило запречавање а месно становништво наоружало ручним бацачима и запаљивим противоклопним средствима како би и оно што масовније учествовало у противоклопној одбрани.

На основу овакве опште концепције противоклопне одбране ако се детаљније уђе у њену разраду, може се указати на неке тактичке поступке.

После ватрене припреме, у коју може бити укључен и атомски удар, нападачеви тенкови и оклопни транспортери крећу у напад. Браниочева артиљерија за подршку прва би отпочела дејство против непријатељске оклопне технике. Дејствујући на појединим линијама и померајући ватру према предњем крају и у дубину своје одбране, њен задатак је да растроји борбени поредак непријатељске оклопне технике, да јој успори напредовање и нанесе губитке, првенствено оклопним транспортерима. Када непријатељ избије пред предњи крај и наиђе на минска поља и препреке, он ће тежити да их заобиђе и главна дејства ће усмеравати у међупросторе. Истовремено ће настојати да уклони препреке и ликвидира рејоне отпора на предњем крају. Тада противоклопна средства браниоца ступају у дејство. Њихов задатак је у првом реду да уништавају непријатељску оклопну технику испред минских поља и не дозволе непријатељу да рејоне отпора подвргне ефикасној ватри својих тенкова. Ако у овим рејонима не би било оруђа са већим дометом, онда би минска поља било немогућно бранити јер би нападач, под заштитом јаке топовске и митраљеске ватре сопствених тенкова, успео да их ликвидира. У даљем, противоклопна средства из ових рејона усмеравају своја дејства на

бокове непријатељских оклопних клинова који надиру међупросторима. У тој фази ступају у дејство противоклопни одреди. Они ће најчешће упутити у сусрет непријатељу мањи број тенкова или самоходних оруђа која треба да пресретну нападачеве тенкове и да их навуку на основну линију коју поседају главне снаге одреда.

На линији развоја одред се распоређује у виду развучене потковице са крацима окренутим према непријатељу. Фронтално се распоређује обично самоходна артиљерија и део тенкова, а са стране пешадија са ручним бацачима и осталим наоружањем, а и део тенкова. Задатак је инжењерије да поставља минска поља испред целог распореда. Самоходна артиљерија за подршку распоређује се на 1—2 км од линије и организује подршку. Тенкови који су дејствовали као претстража повлаче се према линији, пролазе кроз њен распоред и одлазе на једну од линија позади главне на којој организују прихват. На линији се, начелно, борба прима на што краћем отстојању. Надирање непријатељске оклопне технике ту мора бити заустављено, па макар и за краће време. Артиљерија браниоца појачава ватру по прикупљеном непријатељу, а снаге које су се браниле на предњем крају врше притисак на бокове. Колико ће се дуго одред бранити на појединим линијама зависиће од сваке конкретне ситуације и то ће решити обично командант јединице а некад (на самосталном правцу) и командант одреда. Нормално је да повлачење отпочне онда када се осети да непријатељ припрема извршење атомског удара повлачењем сопствених снага, или предузима обухват, или када је његов притисак на линију такав да ју је нецелисходно даље бранити. Извлачење се врши по деловима. Прво се повлачи инжењерија, па пешадија и на крају самоходке и тенкови. Део тенкова са линије прихвата обезбеђује извлачење. Одред у еволуционом поретку одлази на наредну линију. Део тенкова који је вршио прихват ојачава се пешадијом са ручним бацачима као десантом и служи као заштитница. Они се повлаче у скоковима док се не одвоје од непријатеља. После тога се свијају у колону. Ако земљишни услови то дозвољавају, може повремено да организује заседе.

Дивизиска артиљерија која је вршила подршку на овом делу фронта повлачи се у дубину испред противоклопног одреда.

Сада се поставља питање шта ће бити са оним снагама које су се браниле на предњем крају. Када би се оне снабделе транспортерима на гусеницама, онда би оне отпочеле са паралелним повлачењем у исто време када се противоклопни одред повуче са прве линије развоја. Томе уствари треба тежити при организовању одбране у оваквим условима. Ове би снаге тада непрекидно дејствовале у бок непријатеља, уништавале га, успоравале дејство и развлачиле његове снаге. Тако би то све ишло до дивизиске линије прихвата. Кроз ову линију оне би прошле, оставиле на њој део тенкова и самоходки, а узеле собом моторизовану артиљерију и отишле на нову линију у дубину. Ако се то не предвиђа, онда поседају ову линију и на њој

организују отпор. Ако ове снаге не би биле опремљене гусеничарима, онда би требало да се бране у својим рејонима у окружењу до пада мрака, а тада да предузму бочна извлачења. Ово је лакше остварљиво ако су рејони отпора били организовани у насељеним местима.

Из изложенога се може закључити да и одбрана у оваквим земљишним условима, иначе најнепогоднија, може бити динамична, активна и врло жилава, без обзира на то што се не иде на сламање нападачеве офанзивне моћи већ на њено слабљење.

Организација противоклопне одбране на земљишту које ограничава употребу оклопне технике унеколико ће се разликовати од ове. У овим условима одбрана се може организовати са претензијама да се на одређеној дубини сломи офанзивна снага нападача. У ту сврху мора се ангажовати више противоклопне технике, максимално користити земљиште и створити такав „противоклопни мозаик“ у коме ће се изгубити и у који ће се утопити нападачева оклопна техника. При томе се морају максимално користити природне противоклопне препреке, које треба ојачавати инжињерским запречавањем и бранити ватром противоклопне технике.

Најинтересантније је питање како организовати за одбрану онај појас на коме треба коначно зауставити нападачеву оклопну технику и омогућити сопственим снагама да предузму противудар или пређу у општу противофанзиву. Природно је што ће се овај појас негде у дубини армиске одбранбене зоне наслањати на природне препреке или јаке земљишне објекте. Испред овог појаса у оквиру првог оперативног ешелона, противоклопна одбрана биће упорнија него код раније разматраног случаја. Како ће изгледати систем противоклопне одбране једне овакве одбранбене зоне зависиће од ситуације, првенствено од јачине нападача, карактера земљишта и расположивих сопствених средстава. Важније земљишне објекте треба организовати као противоклопне рејоне стим што ови рејони треба да су у стању да се дуже одупру непријатељу, а јединице које их бране треба оспособити тако да могу дуже водити борбу у непријатељској позадини. Противоклопни одреди могу, у овом случају, имати у свом саставу и моторизовану пт артиљерију и, обавезно, више пешадије (наоружане ручним бацачима). Одреди би дејствовали комбиновано. У почетку ће маневрисати са линије на линију, да би, затим у дубини одбране, посели нарочито важан објект и организовали га као противоклопно упориште. Разлика у дејству одреда на линији развоја и у упоришту састојала би се у томе што упориште прераста у елемент борбеног поретка армије или неке самосталне дивизије, или се његово дејство усклађује са идејом маневра команде која га образује. Упоришта се морају организовати тамо где их је тешко обићи, а поред тога морају бити способна за кружну одбрану. Ове рејоне треба правовремено припремити, утврдити, маскирати и створити им услове за пружање дужег и жилавог отпора и у условима ако би непријатељ применио и нуклеарне експлозије. У самом упоришту треба обезбедити маневар средствима и еластично дејство.

Између положаја и појасева, на комуникацијама, нарочито на тешко пролазним деловима пута, треба организовати противоклопне заседе. Заседе се могу организовати помоћу јуришних противтенковских одреда. Ови одреди би поседали део пута и, из непосредне близине, помоћу ручних бацача и запаљивих бомби уништавали би оклопну технику непријатеља, првенствено тенкове.

Заседе могу бити комбиноване и већих размера. Њих би организовале јединице које су остале у непријатељевој позадини. У извођењу ових заседа, поред пешадије са ручним бацачима, важну улогу треба да одиграју самоходна артиљерија, тенкови и артиљерија за подршку. Оваква заседа би нападала већу оклопну колону. Помоћу самоходне артиљерије, инжињерије и ручних бацача треба нападати чело колона или предње делове, одвојити их од осталих снага и тако тући.

Све снаге које су остале у непријатељевој позадини морају да испољавају стално и упорно дејство.

На појасу са кога се предузима противудар или предвиђа прелазак у противофанзиву, мора се пружити жилава и упорна противоклопна одбрана. Ову одбрану треба организовати са тенденцијом да отпочне потпуним сламањем ударне моћи нападачевих оклопних снага још испред предњег краја овога појаса и на његовом првом положају. Општи принцип противоклопне борбе овде треба да буде да се нападачеве оклопне снаге вежу фронтално јаком противтенковском артиљеријом, минским пољима и ручним бацачима, а да се сопственим оклопним снагама предузму активна дејства у бок и позадину нападачевих снага. Овај појас у целини мора да буде боље утврђен, гушће поседнут и са мањим непосреднутим просторијама које се контролишу ватром противоклопне технике и да буду запречени. Предњи крај овога појаса треба прекрити дубоким минским пољима и штитити их ефикасно противоклопном ватром а испред предњег краја треба планирати масовне ватрене ударе артиљеријом и авијацијом по непријатељској оклопној техници. На главном положају овога појаса треба организовати противоклопне одбранбене чворове чији би костур сачињавала таква противоклопна средства, која могу да воде ефикасну борбу против нападачевих тенкова на отстојању ефикасног домета његовог топа. Ако се ово не обезбеди не може се претендовати да се напад тенкова заустави.⁷⁾ Противоклопне чворове (који су саставни

⁷⁾ Интересантан је један пример из прошлог рата у вези са овим питањем. У марту 1943 у рејону Полтаве делови 3 совјетске окл. армије наоружани новим тенковима Т-34 (топ 85 мм), сукобили су се са немач. окл. див. „Велика Немачка“ која је у свом саставу имала тенкове Т-4 са топом 75 мм и „Тигрове“ са топом 88 мм. Совјетска једна дивизија је имала задатак да заустави немачки напад. Њени тенкови су створили вагру на даљини од 1.250 м на немачки 1-ви ешел. у коме су се налазили Т-4. Ватра немач. тенкова, услед малог домета, била је неефикасна и совјетски тенкови су их уништавали. Онда Немци убацују у борбу „Тигрове“. Они отварају ватру на отстојању од 1.500 м. На овом отстојању ватра совјетских тенкова није била ефикасна. Они су за кратко време изгубили 16 тенкова те су били принуђени да се повуку.

део одбранбеног рејона одговарајуће општевојне јединице) треба организовати тако да имају полукружни облик како би се могла створити унакрсна ватра и како би средства са мањим дометом дошла до изражаја. Ефикасних противоклопних средстава у оваквим чворовима треба имати бар четвртину од броја нападачевих тенкова који ће нападати овај чвор, тј. од 8—12 на километар фронта. Цео овај чвор мора бити проткан групама пешадије наоружаних ручним бацачима и пратећим оруђима. Ручне бацаче треба тако распоредити да по три могу да гађају исти циљ. Ово је потребно због тога што је њихов ефикасан домет мали па би се могло десити да један или два не униште тенк и због тога што ће он брже стићи до њих него што они испале другу гранату. Треба тежити да се бацачима отвара изненадна бочна и унакрсна ватра. Цео одбранбени противоклопни чвор требало би да има добро развијену мрежу ровова и саобраћајница која би омогућивала маневар ручним бацачима и бестрзајним оруђима. Људство које рукује овим бацачима треба обучити да дејствује из непосредне близине на тенкове, а да остаје у рововима када преко њих прелазе тенкови и оклопни транспортери и да у таквим моментима, чим се укаже прва прилика, продуже дејство било на тенкове који су већ прошли или нове таласе.⁸⁾

Дејство бацача и осталих противоклопних средстава мора бити повезано са дејством митраљеза. Ручних бацача на километар фронта једног оваквог чвора треба имати три-пут више него свих осталих противоклопних средстава (оруђа и тенкова). Овим би се осигурало уништење $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$ од укупног броја нападачевих оклопних борбених машина које нападају у првом ешелону. Ако би се овако организовала противоклопна борба ових чворова, они би постали тешко савладљиви. На њима би се једновремено водила борба по целој дубини, што би довело до „топљења“ нападачеве оклопне технике.

Када се борба на противоклопним чворовима потпуно распламса и достигне кулминацију, најбољи је моменат да се отпочне са противударом на бокове нападачевог оклопног клина. По мери надирања непријатеља, снаге за извршење противудара треба прикупити на боковима његових клинова. Делом снага треба вршити дубљи захват у циљу отсецања непријатеља. У састав ових снага треба укључити више инжињерије, моторизоване пт артиљерије и пешадије са руч-

8) Питање обуке у овом погледу нимало није за потцењивање. Немачки војници никако нису подносили да преко њихових глава тутње совјетски тенкови. За немачко командовање ово је био велики проблем. Немци су почетком 1944 год. одржали са старешинама свих армија семинар ради измене искустава о противтенковској одбрани. После овога уследила је инструкција број 22 од 7 априла 1944, којом се регулише како треба користити „панцершрек“. Инструкција је предвиђала да „ловци тенкова“, наоружани пт. бацачима, остају у рововима и кад тенкови прелазе преко њих. Али трупа је то тешко примила. Командант Групе армије „Јужна Украјина“ ген. Сернер издао је накнадно директиву бр. 6070/44 којом регулише обуку овог људства и наређује да се за то ангажују тенкови или транспортери-гусеничари, да се са њима прелази више пута преко ровова у коме је људство.

ним бацачима. Помоћу ових средстава образовао би се одговарајући „статични“ елемент противоклопне одбране који би имао задатак да задржи непријатељске оклопне снаге у изолованости.

Противудар треба изводити уз масовну подршку артиљерије и авијације. У овом моменту се морају потпуно активирати браниочеве јединице које су остале у непријатељској позадини. Тако би се непријатељ нашао нападнут са свих страна. Противоклопни одреди и средства из чворова користе се за обезбеђење откривених бокова јединица које врше противудар.

*
* *
*

Као општи закључак могло би се истаћи следеће:

— на маневарском земљишту, основну ударну снагу нападача сачињаваће тенкови и оклопни транспортери; отуда и браниочева дејства морају имати изразито противоклопни карактер, а стабилност одбране у целини мериће се ефикасношћу расположивих противоклопних средстава и вештином њихове примене;

— и поред тога што је савремена оклопна техника достигла висок степен развоја, она има и даље слаба места која, ако се уоче и правилно искористе, дозвољавају да се ефикасно искористе сва данас расположива противоклопна средства тако да се, без претеривања, може рећи да застарелих противоклопних средстава нема, већ да за свако, с обзиром на његове техничке могућности, треба одредити тактички поступак;

— повећањем броја оклопних транспортера у саставу оклопних јединица и широм применом самоходне артиљерије за подршку, напад оклопних јединица добио је изразитији здружени карактер, што неминовно намеће потребу да се и противоклопна одбрана прилагоди томе, тј. она не може бити само „противтенковска“, већ способна да се супротставља комплетним оклопним јединицама нападача, значи и противоклопна одбрана мора имати здружен карактер;

— код малих, технички недовољно опремљених армија које се спремају за одбранбени рат, у борби против надмоћније нападачеве оклопне технике широко треба практиковати смеле и изненадне нападе у непријатељевој позадини који би првенствено били усмерени на спречавање снабдевања нападачеве технике погонским горивом и муницијом;

— у целини узевши, савремена противоклопна одбрана добија нова обележја, по којима се разликује од одбране у прошлом рату, те према томе тражи и нова решења. Овај чланак је један покушај у том правцу.